

על הפרק

על משמר התכנון

ארוכה שרשרת הפעולות הקובעת את טיב המוצר — החלב — ואת הצורה אשר לפיה הוא מגיע למטרתו הסופית — לידי הצרכן. חוליותיה הראשונות במשק: בדרכי הטיפוח, ההחזקה וההר זנה, ברמת הנקיון, במבנים, בצידוד המכני וב־מתקני הקירור. המשכה — בצורת ריכוז החלב, הובלתו למחלבה ועיבודו למוצר המוגמר וסופה של השרשרת בדרכי חלוקת התוצרת לצרכן. החוליות השונות חייבות להיות מותאמות זו לזו, כי לפי החוליה החלשה ביותר יימדד חזקה של השרשרת כולה. הנחה זו פשוטה ומשכנעת ומשמשת יסוד עיוני לכלכלת הענף בקנה־מידה ארצי, אולם במציאות של השנים האחרונות הננו עדים לסטיות חמורות מקו פשוט והגיוני זה.

התחיל הדבר עם הנהגת מיהול החלב בתי מיסת אבקה תוך המשכת התביעה לשמור על טיב החלב המובא למחלבה. נמצאנו במצב הפרדוקסלי שהיצרן היה נענש משהביא למחלבה חלב מהול או פחות בשומן ואילו המחלק היה נענש במקרה שמכר חלב טבעי בעל אחוז שומן מלא. במובן ששום תקנון ושום מנגנון פיקוח לא הצליח לשמור על מצב פרדוקסלי זה לאורך ימים ותוך זמן קצר מאוד ירד טיבו של החלב פלאים. לאור טיבו הירוד של החלב ואשר סופק לצרכנים בדרך בלתי היגיינית ביותר, אי אפשר

היה לשכנע את היצרן שיתאמץ וישפר את תנאי הייצור. מצב אומלל זה נמשך שנים אחדות והצליח להרוס לגמרי את שמו הטוב של החלב כמזון חיוני הקובע את בריאות האוכלו־סיה. לשיא הגיע הדבר, כאשר יצאו רופאים בפומבי, ובצדק, והזהירו את האמהות שלא להגיש חלב לילדיהן מחשש של נזק לבריאותם. הצבענו פעמים רבות ובהודמנויות שונות על הצורך לשנות את צורת העיבוד והחלוקה של החלב ולתאם אותה עם דרכי הייצור במשק ברמה גבוהה יותר.

לבסוף זכינו לשינוי המיוחל והוצא לשוק חלב מפוסטר, סגור בבקבוקים. ההכנות החלו לפני כשנתיים ובתקופה זו הושקעו כספים רבים בבניית מחלבות וציודן. האמצעים לכך באו בדובם מכספי המשקים, מתקציב הפיתוח וקרן יוניצף ומיעוטם — ממקורות אחרים. בהתחשב במקורות האמצעים מותר היה להניח שההשקעות תוכננו כהלכה, ולא היא. כבר בסתיו והחורף שעברו התברר שיש עודף מחלבות והגיעו הדברים לידי כך שמחלבות פרטיות אחדות דרשו רשיון לייבא פרות מחו"ל על מנת להבטיח לעצמן את כמות החלב המינימלית הדרושה להנעת המפעלים. ובינתיים התחרו בקניית חלב בכפרים ע"י הענקת מחירים גבוהים יותר. גם במחלבות תנובה נוצר מצב שלא היה להן חלב בעל איכות מתאימה לפיסטור בכמות מספיקה.

גורלם של המחלקים היוותה משקל רב בכל השיקולים. אנו הסתמכנו על תהליך דומה בארצות אחרות, ולפי סטטיסטיקה אחרונה מגיע שיווק החלב בחנויות ומזנונים בניו-יורק רבתי לכדי 60% מכלל השיווק. החלב בחנות, לא בלבד שהוא זול יותר, אלא אף תפוצתו רבה יותר. אין זה סוד, שמחיר בקבוק החלב בתל-אביב הינו 160 פר' ולא 155 פר' לפי מה שנקבע ע"י המפקת. המחלקים ייקרו את ליטר החלב ב־5 פר' מבלי להיזקק לוועדות בין-משרדיות ובלי כל ויכוח פומבי. בהרבה אזורים גם הנהיגו סדרי חלוקה מיוחדים, כגון אחת ליומיים ובשעות לא נוחות לעקרת הבית, אשר אינם מעודדים הגברת הצריכה. תנאי ההספקה מן המחלבות, כלי ההובלה והרגלי הניקיון של המחלקים מסכנים באופן רציני את הצלחת הסידורים החדשים, בעיקר בחודשים החמים. טוב עשו, איפוא, המשרדים הממשלתיים בהזמנים מומחה במסגרת הסיוע הטכני לשם תכנון השיווק הקמעוני בערים. עובדה תכנית מפורטת בשביל העיר תל-אביב והוגשה לעיון בפני פורום רחב של כל המעוניינים. אין זה ניתן במסגרת רשימה זו לנתח את התכנית באופן ממצה; לדעתנו היא לקויה מיסודה, כי היא מבוססת בעיקרה על המשכת החלוקה על ידי מחלקים לבתים והיא כוללת הצעות יקרות בדבר הקמת מרכזי קירור אזוריים בחלקי העיר השונים וציוד המחלקים בכלי הובלה מוטוריים ומבו-דדים. תכנית כזו חייבת להתור להעברת עיקרו של השיווק לחנויות ולהצביע על דרכים להוסיף להן ציוד-קירור להבטחת טיב החלב. בקשר לתכנית זו יש גם להצביע על הצורך הדחוף להוציא חלב בבקבוקים של ליטר, דבר שיבטיח תוספת צריכה.

נוכח מצב זה תמוהה מאוד העובדה שב־שבועות אלה מתקמת במוסדות המוסמכים תוכנית גדולה של השקעות נוספות בציוד מחלבות. נשאלת השאלה: מנין יבוא החלב, הן בכמות והן באיכות לשם הפעלת הציוד הזה?

מספיקה בחינה שטחית כדי להיווכח שבמצבנו כיום דרושות לנו בראש וראשונה השקעות בסידור מתקני הקירור במשק והובלת החלב למחלבה ורק בשורה אחרונה להבטחת אבזרי השלמה וחלקים רורביים לציוד המחלבות. אין בשום פנים ואופן להוסיף ולהקים מחלבות חדשות. ברוב המשקים קיימים תנאים אידיאליים לייצור חלב מתאים, אלא שחסר הציוד ואין בכוחו של המשק במצבו הכספי הקשה לרכשו בכוחות עצמו. בדומה לזה ענין ההובלה; הורבלת החלב בכדים היא בתנאינו אנו מכשול לכל התקדמות, וברור שגם לשם תיקון דברים אלה דרושים מקורות מתאימים, כי לא המשק ולא המחלבות יעשו זאת בכוחות עצמם.

נחוץ, איפוא, לחזק את החוליות החלשות אם רוצים להצליח בהשגת המטרה הסופית שהיא — פרנסה ליצרן וחלב טוב וזול לצרכן.

חלוקת חלב בבקבוקים, כיצד?

שאלה זו צפה עם הופעת הבקבוקים הראשונים בשוק ונדונה לאור שתי האפשרויות: א. להשאיר את החלוקה ברובה בידי מנגנון החלוקה הקיים; ב. לבצע את עיקר החלוקה על ידי חנויות המכולת.

לא נחזור כאן על הנימוקים שהבאנו במקום זה לפני חודשים אחדים לטובת הפצת החלב באמצעות החנויות. נזכיר רק שהמתנגדים לשינוי זה, טענו שהתהליך צריך להיות איטי וממושך עד שרובו של החלב ישווק דרך חנויות. שאלת